

ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANAS VALSTS PLĀNS 2021. – 2028. GADAM

Pārtikas atkritumu rašanās novēršanas programma

Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra Direktīvas 2008/98/EK par atkritumiem un par dažu direktīvu atcelšanu nosaka, ka dalībvalstis savās atkritumu rašanās novēršanas programmās iekļauj īpašas PA Programmas.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija

2020

Saturs

Ievads	3
1. Situācijas raksturojums PA jomā latvijā	6
1.1. Radītais PA apjoms un tā noteikšanas metodes	7
1.2. PA savākšana	10
1.3. PA un pārpalikumu sagatavošana pārstrādei, pārstrāde un apglabāšana	10
1.4. Latvijas iedzīvotāju viedoklis par PA mazināšanu	11
2. PA rašanās novēršanas priekšnosacījumi un pasākumu ieviešanas hierarhija	14
3. PA rašanās vispārīgie iemesli un iespējas tos novērst	15
4. Pasākumi un aktivitātes pārtikas programmas īstenošanai	17
1. Pasākums. Pārtikas ziedošanas sistēmas pilnveidošana	17
1.1. Aktivitāte. Turpināt normatīvo aktu par pārtikas ziedošanas sistēmu pilnveidošana	17
1.2. Aktivitāte. Pārtikas ziedošanas vadlīniju sagatavošana	17
1.3. Aktivitāte. Pārtikas banku efektivitātes izvērtējums (pētījums)	18
1.4. Aktivitāte. Pārtikas ziedošanas un PA rašanās novēršanas darbības pilnveidošana	18
1.5. Aktivitāte. Informatīvi pasākumi pārtikas ziedošanas un PA samazināšanas veicināšanai.	18
2. Pasākums. PA rašanās novēršana	19
2.1. Aktivitāte. Sadarbība ar nozaru asociācijām – nozaru vadlīniju sagatavošana PA rašanās novēršanai	19
2.2. Aktivitāte. Turpināt atbalstīt pārtikas tirdzniecības veicināšanu tieši no ražotājiem	19
3. Pasākums. Informētības palielināšana un patērētāju informēšana par PA rašanās novēršanu un samazināšanu	20
3.1. Aktivitāte. Dialogs ar ražotājiem, pārstrādātājiem un tirgotājiem par PA rašanās samazināšanu. Atbalsts bezatlikumu tehnoloģiju ieviešanai.	20
3.2. Aktivitāte. Labas prakses PA rašanās novēršanā popularizēšana un godināšana	20
3.3. Aktivitāte. Izpratnes veidošanas informatīvie pasākumi, kas vērsti uz patērētājiem par PA rašanās novēršanu un samazināšanu	20
3.4. Aktivitāte. Informatīvi pasākumi, kuru mērķauditorija ir patērētāji, kas ir saistīti ar pārtikas derīguma termiņu izpratni un pārtikas izšķērdēšanas samazināšanu	21
3.5. Aktivitāte. Izglītošanas pasākumi izglītības iestādēs par pārtikas izšķērdēšanas novēršanas jautājumu	21
3.7. Aktivitāte. Sabiedrības izglītošana, veicinot pārtikas ziedošanu.	21
4. Pasākums. PA daudzuma mērījumi un monitorings	22
4.1. Aktivitāte. PA gada apjoma mērīšana	22
5. Pasākums. Atbalsts pētniecībai un inovācijām, kas vērstas uz PA rašanās samazināšanu	22
5.1. Aktivitāte. Atbalsta sniegšana projektiem, kas veicina PA rašanās novēršanu un samazināšanu. Atbalsts bezatlikumu tehnoloģiju ieviešanai.	22
Pārtikas atkritumu rašanās novēršanas pasākumu un aktivitāšu apkopojums	23

Ievads

Pārtikas atkritumu (turpmāk – PA) rašanās novēršanas programma 2021. - 2028. (turpmāk – Programma) ir daļa no Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāna 2021. - 2028., precizējot, atkritumu rašanās novēršanas programmas.

PA apsaimniekošana ir viena no valsts prioritātēm ceļā uz aprites ekonomikas pamatprincipu – lietderīgi izmantot resursus ražošanā un sadzīvē, panākot, ka produkti, materiāli un dabas resursi saglabājas ekonomiskajā aprītē pēc iespējas ilgāk, tādējādi samazinot radīto atkritumu apjomu.

PA Programma 2021.-2028. gadam (turpmāk – programma) ir izstrādāta, lai veicinātu PA rašanās novēršanu un to samazināšanu. **Programmas mērķis** - samazināt PA par 30 % no kopējā radītā PA apjoma līdz 2025. gadam un turpināt samazināšanu, lai līdz 2030. gadam sasniegtu 50 % mērķrādītāju

Indikatīvais PA apjoms valstī, pēc kura sasniegt programmā noteiktos mērķus, būs zināms 2023.gadā pēc PA mērījumu veikšanas.

Viena trešā daļa no pasaulē saražotās pārtikas – apmēram 1,3 miljardi tonnu gadā – tiek izmesta atkritumos¹, kas veido aptuveni 30 % no saražoto produktu daudzuma. Ar šo izmestās pārtikas daudzumu varētu pabarot 3 miljardus cilvēku. Īpaši saistoši tas būtu tiem 821 miljoniem no pasaules 7,7 miljardiem iedzīvotāju, kam 2017.gadā pārtika nav bijusi pieejama pietiekošā daudzumā². Tāpēc pārtikas pārprodukcija un izmešana atkritumos, kad ir tik liels badā un ar nesabalansētu uzturu dzīvojošs cilvēku skaits, raisa pārdomas arī par ētisku rīcību un atbildību globālo problēmu kontekstā.

Dažādu iemeslu dēļ, pārtika tiek izmesta un izšķērdēta visos pārtikas aprites ķēdes posmos - primārajā ražošanā, pārstrādē un izgatavošanā, mazumtirdzniecībā un citos pārtikas sadales kanālos, restorānos un sabiedriskajā ēdināšanā arī mājāsaimniecībās. Pārtikas izšķērdēšanas iemesli lielākoties ir cilvēku lēmumu un rīcības rezultāts.

Eiropas Savienībā (turpmāk – ES) katru gadu tiek izšķērdēti gandrīz 90 miljoni tonnu pārtikas jeb vidēji 180 kg pārtikas produktu uz vienu iedzīvotāju³. Tas veido ap 20 % no visiem saražotajiem pārtikas produktiem, un ar to ražošanu saistītās izmaksas sasniedz 143 miljardus *eiro*⁴.

Izniekota pārtika nav tikai ekonomisks zaudējums – izšķiesta nauda. Atkritumos izmestai pārtikai ir ievērojama ietekme uz vidi un klimatu. Pārtika audzēšana un ražošana ir resursietilpīga. Ja pārtika tiek izmesta atkritumos, neapēstās pārtikas audzēšanai un ražošanai nevajadzīgi tiek noplicināti un izšķērdēti dabas resursi, apdraudēta bioloģiskā daudzveidība un izniekota no dabas resursiem iegūtā enerģija. PA sadaloties, rodas fotoķīmiskie oksidanti un siltumnīc-efekta gāzes. Izniekotai pārtikai ir arī sociāla ietekme, kas izpaužas kā pārtikas audzēšanā, pārstrādē, ražošanā, transportēšanā un tirdzniecībā iesaistītā darbaspēka resursa izniekošana.

Siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisijas no atkritumu apsaimniekošanas veidoja 4,7% no kopējām SEG emisijām, neskaitot zemes izmantošanu, zemes izmantošanas maiņu un mežsaimniecību (ZIZIMM) 2018.gadā. Tās ietver CH4 emisijas no atkritumu apglabāšanas, kas veido vairāk kā pusi (69,6%) no kopējām SEG emisijām atkritumu apsaimniekošanas sektorā, CH4 un N2O emisijas no atkritumu bioloģiskās pārstrādes (8,7% no kopējām atkritumu apsaimniekošanas

¹ FAO. 2019. *The State of Food and Agriculture 2019. Moving forward on food loss and waste reduction*. Rome.

² FAO. 2018. *The State of Food Security and Nutrition in the World: Building climate resilience for food security and nutrition*. Rome.

³ FUSIONS. 2016. *Estimates of European food waste levels*. Stockholm. p.4.

⁴ FUSIONS. 2016. *Estimates of European food waste levels*. Stockholm.

emisijām 2018.gadā), CH₄ un N₂O emisijas notekūdeņu attīrīšanas un novadīšanas (21,6%), kā arī pavisam nelielu daļu (0,1%) veido CO₂ un N₂O emisijas no atkritumu sadedzināšanas. Saskaņā ar Nacionālajā enerģētikas un klimata plānā 2021.-2030. gadam sniegto informāciju, atkritumu kopējais apjoms ir saistīts ar iedzīvotāju skaitu un valsts ekonomikas lielumu. Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka mājāsaimniecību atkritumos dominē pārtikas un citi bioloģiski sadalāmie atkritumi, kas veido 41% no radītajiem sadzīves atkritumiem. Atsevišķi emisijas no PA netiek aprēķinātas, tās ietilpst apakšsektorā atkritumu apglabāšana. Tā kā biogāzes savākšana un izmantošana enerģijas ražošanai no bioloģiski noārdāmiem atkritumiem un dūņām ir noteikta par vienu no atkritumu apsaimniekošanas prioritātēm, tiek plānoti pasākumi tā atbalstam.

Būtisku vides, sociālu un ekonomisku slodzi rada arī PA apsaimniekošana (savākšana, pārstrāde, reģenerācija, apglabāšana), proti, atkritumu poligoni un dedzināšanas iekārtas rada emisijas gaisā un notekūdeņos, un ietekmē apkāmes iedzīvotāju, dzīvnieku un augu veselību, kas rada sociālekonomisku ietekmi, atkritumu poligoni ietekmē arī blakus esošo īpašumu vērtību un zemes turpmāku izmantošanu.

Ilgtermiņa attīstības programmā 2030. gadam⁵, ko Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) Ģenerālā asambleja pieņēma 2015. gada 25. septembrī, tika noteikts mērķrādītājs – **līdz 2030. gadam uz pusi samazināt PA apjomu uz vienu iedzīvotāju** mazumtirdzniecības un patēriņa līmenī un samazināt pārtikas zudumus ražošanas un piegādes ķēdēs, tostarp zudumus pēc ražas novākšanas. PA mazināšana ir svarīga saistībā ar pārtikas drošību, pārtikas un vides ilgtspēju.

Atbildīgs pārtikas patēriņš sākas ar tādas pārtikas izvēli, kuras ekoloģiskā pēda jeb vides, sociālā un klimata ietekme ir pēc iespējas mazāka un kura ir veikusi iespējami īsāko ceļu “no lauka līdz galdam” un tiks izlietota, nevis izmesta atkritumos.

Atbildīga PA apsaimniekošana balstās uz aprites ekonomikas pamatprincipiem, kur produktu un materiālu vērtība tiek uzturēta iespējami ilgi, atkritumu radīšana un resursu izmantošana tiek samazināta, un, kad produkts ir sasniedzis dzīves cikla beigas, tā resursi tiek izmantoti atkārtoti⁶.

Aprites ekonomikā kā vienu no prioritātēm izvirza veselīgu patēriņu un pārtikas zuduma un izšķērdēšanas samazināšanu. Lai to īstenotu, Eiropas Komisija (turpmāk – EK) ir izstrādājusi ilgtspējīgas pārtikas stratēģiju “No lauka līdz galdam”⁷, kas ir viena no un Eiropas zaļā kursa⁸ politikas jomām.

Tiesiskais pamats programmas izstrādāšanai – Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra Direktīvas 2008/98/EK⁹ par atkritumiem un par dažu direktīvu atcelšanu (turpmāk – Direktīvas 2008/98/EK) 29. panta 2.a punkts, kurš nosaka, ka dalībvalstis savās atkritumu rašanās novēršanas programmās iekļauj īpašas PA Programmas.

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2018/851¹⁰ PA ir visu veidu pārtika, kā definēts Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr.

⁵ Sustainable Development Goals: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

⁶ EK, 2015. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai. Noslēgt aprites loku – ES rīcības plāns pārejai uz aprites ekonomiku. Brisele.

⁷ EK, 2019. No lauka līdz galdam: Eiropas zaļais kurss. Brisele.

⁸ EK, 2019. Eiropas zaļais kurss: Tiekšanās uz to, lai Eiropa būtu pirmais klimatneitrālais kontinents. Brisele.

⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra Direktīva 2008/98/EK par atkritumiem un par dažu direktīvu atcelšanu <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0098-20180705&from=LV>

¹⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2018/851 (2018. gada 30. maijs), ar ko groza Direktīvu 2008/98 par atkritumiem <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0851&from=EN>

178/2002¹¹ 2. pantā, kas kļuvusi par atkritumiem. Pārtika (jeb pārtikas produkts) Regulā Nr. 178/2002 definēta kā jebkura apstrādāta, daļēji apstrādāta vai neapstrādāta viela vai produkts, kas paredzēts cilvēkiem uzturam vai ko saprātīgi paredzamos apstākļos cilvēki varētu lietot uzturā. Pie "pārtikas" pieder dzērieni, košļājamās gumijas un jebkura viela, tostarp ūdens, kas apzināti pievienotas pārtikai tās ražošanas, sagatavošanas vai apstrādes laikā.¹²

Ņemot vērā Direktīvu 2008/98/EK un jo īpaši tās 9. panta pirmā punkta g) un h) apakšpunktos noteikto - dalībvalstis veic atkritumu rašanās novēršanas pasākumus, ar kuriem tiek samazināta PA rašanās visos tās aprites ķēdes posmos, lai tādējādi palīdzētu sasniegt ANO ilgtspējīgas attīstības mērķi; tiek veicināta pārtikas ziedošana un cita veida sadalīšana cilvēku patēriņam, priekšroku dodot tās izmantošanai cilvēku uzturā, nevis dzīvnieku barošanai un pārstrādāšanai nepārtikas precēs. Lai novērstu pārtikas izšķērdēšanu, nepieciešams katrā posmā ierobežot pārtikas pārpalikumu rašanos un, ja tie tomēr radušies, atgūt pārtikas pārpalikumus un nodrošināt vislietderīgāko pārtikas resursu izlietojumu saskaņā ar atkritumu rašanās novēršanas hierarhiju.

ES 2018. gada jūlijā stājās spēkā pārskatīts tiesiskais regulējums atkritumu jomā¹⁵, kas saistībā ar bioloģiskajiem atkritumiem, t.sk. PA, ietver jaunus, vērienīgus pārstrādes rādītājus, vienkāršākas un saskaņotākas definīcijas un aprēķina metodes un pārstrādāto materiālu un blakusproduktu precizētu tiesisko statusu, stingrākus noteikumus un jaunus pienākumus saistībā ar bioloģisko atkritumu dalītu savākšanu, kā arī stingrākus atkritumu rašanās novēršanas un atkritumu apsaimniekošanas pasākumus attiecībā uz PA.

Pārtikas izšķērdēšana un tās ietekme uz ekonomisko, vides un sociālo ilgtspējību nozīmē, ka šīs programmas īstenošana ir jāsaista ar citām valsts iniciatīvām, kuru mērķi ir vai nu papildinoši, vai sakrīt, piemēram, ar Atkritumu rašanās novēršanas valsts programmu un ar Rīcības plānu pārejai uz aprites ekonomiku 2020.- 2027. gadam, arī ar Bioekonomikas stratēģiju Latvijai¹³.

¹¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 178/2002 (2002. gada 28. janvāris), ar ko paredz pārtikas aprites tiesību aktu vispārīgus principus un prasības, izveido Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestādi un paredz procedūras saistībā ar pārtikas nekaitīgumu <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32002R0178>

¹² Pie pārtikas nepieder dzīvnieku barība, dzīvi dzīvnieki (ja vien tie nav sagatavoti laišanaī tirgū patēriņam cilvēku uzturā), augi pirms novākšanas, zāles, kosmētiskie līdzekļi, tabaka un tabakas izstrādājumi, narkotiskās vai psihotropās vielas, kā arī atliekas un piesārņotāji.

¹³ Bioekonomikas stratēģiju Latvijai. https://www.llu.lv/sites/default/files/2018-07/Bioeconomy_Strategy_Latvia_LV.pdf

1.Situācijas raksturojums PA jomā Latvijā

PA (PA) – visu veidu pārtika, kā definēts Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 178/2002¹⁴ 2. pantā, kas kļuvusi par atkritumiem¹⁵.

Atbilstoši sniegtajai definīcijai atlasītas noteiktas atkritumu klasifikatora klases, kas izmantotas radīto un apsaimniekoto atkritumu daudzuma noteikšanai (1.tab.).

1.tabula.

PA klasifikatora klases¹⁶

Nr.p.k.	Nodaļa	Grupa	Klase	Atkritumu nosaukums
29.	2			Lauksaimniecības, dārzkopības, akvakultūras, mežsaimniecības, medniecības un zvejniecības, pārtikas ražošanas un apstrādes atkritumi
30.		201		Lauksaimniecības, dārzkopības, akvakultūras, mežsaimniecības, medniecības un zvejniecības atkritumi
32.			20102	Dzīvnieku audu atkritumi ¹⁰
33.			20103	Augu audu atkritumi
41.		202		Gaļas, zivju un citu dzīvnieku valsts izcelsmes pārtikas produktu ražošanas un apstrādes atkritumi
43.			20202	Dzīvnieku audu atkritumi ¹⁰
44.			20203	Patēriņam vai apstrādei nederīgi materiāli
47.		203		Augļu, dārzeņu, graudaugu, pārtikas eļļu, kakao, kafijas, tējas un tabakas izstrādājumu ražošanas un apstrādes atkritumi; konservu ražošanas, kā arī rauga, rauga ekstrakta un melases ražošanas un fermentācijas atkritumi
49.			20302	Konservēšanas līdzekļu atkritumi
54.		204		Cukura ražošanas atkritumi
55.			20401	Biešu tīrīšanas un mazgāšanas atkritumi
59.		205		Piena produktu ražošanas atkritumi
60.			20501	Pārstrādei vai patēriņam nederīgi materiāli
63.		206		Ceptuvju un konditorejas izstrādājumu ražošanas atkritumi
64.			20601	Pārstrādei vai patēriņam nederīgi materiāli
65.			20602	Konservēšanas līdzekļu atkritumi
68.		207		Alkoholisko un bezalkoholisko dzērienu (izņemot kafiju, tēju un kakao) ražošanas atkritumi
70.			20702	Spirta destilēšanas atkritumi
71.			20703	Ķīmiskās apstrādes atkritumi
72.			20704	Patēriņam vai pārstrādei nederīgi materiāli

¹⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 178/2002 (2002. gada 28. janvāris), ar ko paredz pārtikas aprites tiesību aktu vispārīgus principus un prasības, izveido Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestādi un paredz procedūras saistībā ar pārtikas nekaitīgumu <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32002R0178>

¹⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2018/851 (2018. gada 30. maijs), ar ko groza Direktīvu 2008/98 par atkritumiem <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0851&from=EN>

¹⁶ 2011. gada 19. aprīļa Ministru kabineta noteikumi Nr.302 "Noteikumi par atkritumu klasifikatoru un īpašībām, kuras padara atkritumus bīstamus". <https://likumi.lv/ta?id/229148-noteikumi-par-atkritumu-klasifikatoru-un-ipasibam-kuras-padara-atkritumus-bistamus>

927.	20			Sadzīvē radušies atkritumi (mājsaimniecību atkritumi un tiem līdzīgi tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu un iestāžu atkritumi), arī atsevišķi savāktie atkritumu veidi
928.		2001		Atsevišķi savāktie atkritumu veidi (izņemot 1501 grupu)
931.			200108	Bioloģiski noārdāmi virtuves atkritumi
931. ¹			200109	Mājsaimniecību, restorānu, sabiedriskās ēdināšanas iestāžu un mazumtirdzniecības telpu PA un citi tiem pielīdzināmi pārtikas ražošanas atkritumi

Pārtika ir jebkurš ēdams vai dzerams produkts, kas ir audzēts vai ražots lietošanai cilvēka uzturā. Tie pārtikas produkti, kas ir sagatavoti ēšanai taču netiek apēsti, sabojājas pirms apēšanas vai kādā citā veidā kļūst nederīgi cilvēka patēriņam, kļūst par pārtikas atkritumiem. Tos pārtikas atkritumus, no kuriem, plānojot savu patēriņu, var izvairīties dēvē par novēršamajiem pārtikas atkritumiem. Pie pārtikas atkritumiem ir pieskaitāmas arī pārtikas neēdamās daļas - kauli, asakas, riekstu čaulas, olu čaumalas, gliemežvāki, serdes, mizas, utt., ko dēvē arī par nenovēršamajiem jeb neizbēgamajiem pārtikas atkritumiem.

Daļu no pārtikas, kas ir droša lietošanai, bet uzturā izmantota netiks, uzņēmums var paglābt no izmešanas atkritumos, ja to atdod cilvēku patēriņam, tieši vai pēc apstrādes novirza dzīvnieku barošanai vai izmanto pārstrādei kā otrreizējās ražošanas izejvielas savā vai citā uzņēmumā. Šādi mainot apsaimniekošanas galamērķi, uzturā neizmantotie un atkritumos neizmestie pārtikas produkti un pārtikas neēdamās daļas tiek dēvētas par pārtikas pārpalikumiem.

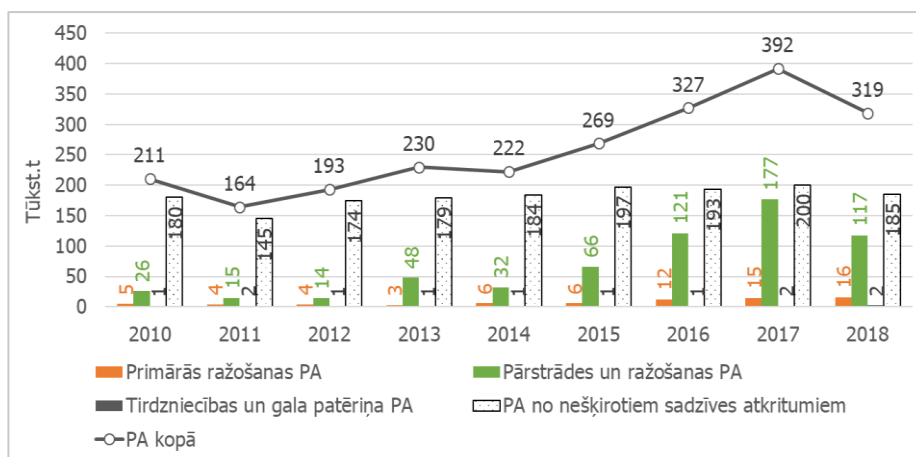
Kvantitatīvu informāciju par pārtikas atkritumiem pamatā sniedz dati par pārtikas atkritumu daudzumu pēc to iedalījuma pa atkritumu apsaimniekošanas galamērķiem – kompostēšana vai augsnes uzlabošana, biogāzes ražošana, sadedzināšana, noglabāšana atkritumu poligonā vai cits.

Latvijā valsts statistikas ikgadēji pārskati vai ziņojumi par PA apjomu līdz 2020. gadam netika veidoti, jo to nenosaka normatīvie akti.

1.1.Radītais PA apjoms un tā noteikšanas metodes

Darbību veikšanā ar PA uzņēmumiem ir saistoši šādi likumi: Pārtikas aprites uzraudzības likums, Dzīvnieku barības aprites likums, Veterinārmedicīnas likums, Farmācijas likums, Atkritumu apsaimniekošanas likums. Attiecīgie uzņēmumi ir pakļauti Pārtikas un veterinārā dienesta (turpmāk – PVD) uzraudzībai un Zemkopības ministrijas kompetences jomas regulējošajiem normatīvajiem aktiem. PVD reģistrē, atzīst vai licencē šo uzņēmumu saimniecisko darbību.

2020. gadā veiktās aplēses par pārtikas apjomiem ļauj secināt, ka ievērojamu PA un pārpalikumu daudzumu (ap 180-200 tūkst.t/gadā) rada tirdzniecības, ēdināšanas un mājsaimniecību gala patēriņa posms, kura radītie PA un pārpalikumi tiek iejaukti nešķīroto sadzīves atkritumu masā (1.att.).

1.attēls. Kopējais radītais PA apjoms pārtikas piegādes ķēdes posmos (SIA "GatewayBaltic" aprēķini, 2020)

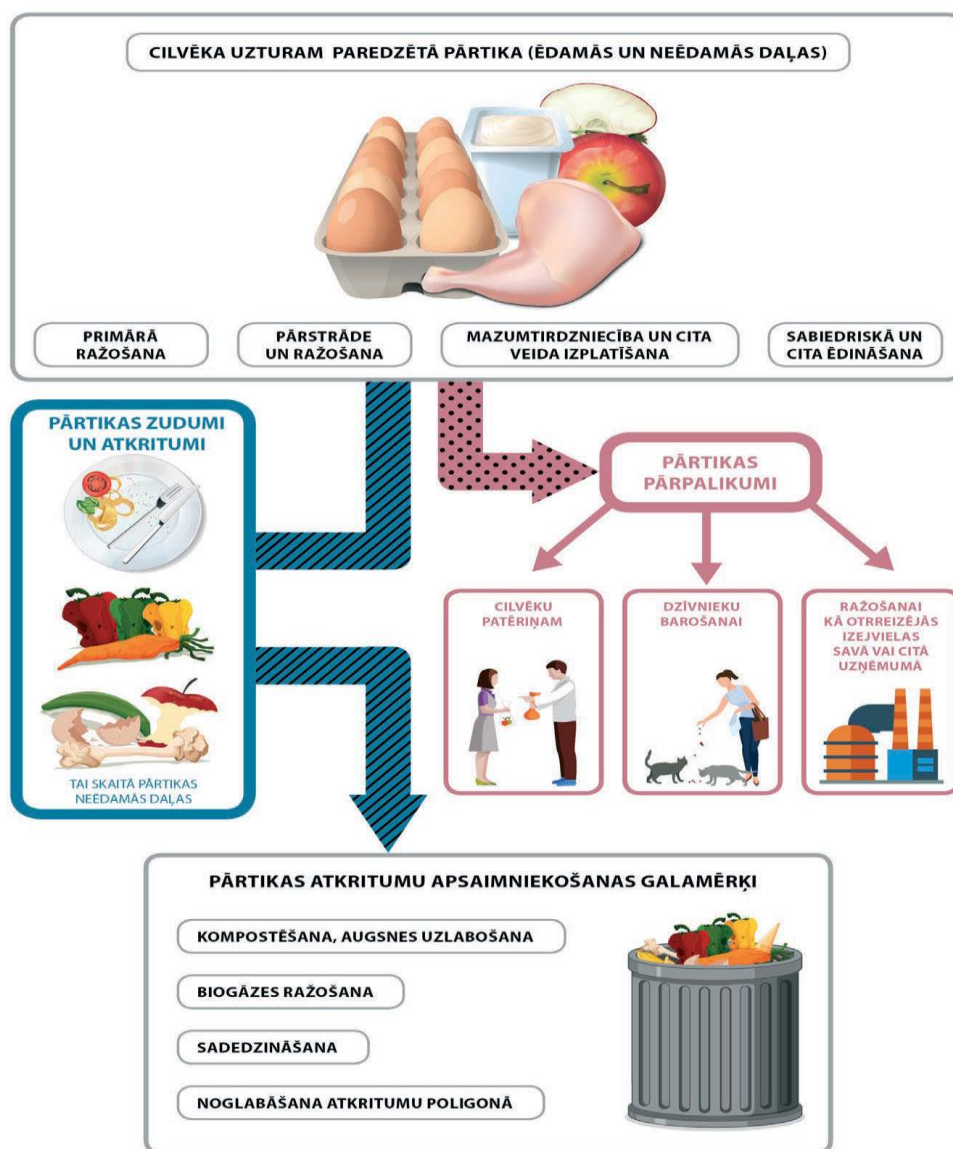
Ne visiem PA un pārpalikumu radītājiem ir pienākums ziņot par radīto un apsaimniekoto atkritumu daudzumu. Tāpat nav datu un informācijas par kompostēto, sadedzināto, dzīvnieku barībā izmantoto un citādi likvidēto atkritumu daudzumu ārpus formālās atkritumu apsaimniekošanas sistēmas. Līdz ar to 1.attēlā apkopotā informācija par radīto PA un pārpalikumu daudzumu ir indikatīva un parāda kopējo tendenci, taču neparāda patieso valstī kopējo radīto PA un pārpalikumu daudzumu. Datu kopa par radīto PA daudzumu būs pilnīgāka, ņemot vērā EK pieņemtos lēmumus par metodiku PA daudzuma noteikšanai katrā pārtikas piegādes ķēdes posmā¹⁷, kā arī Biedrības "Zaļā brīvība" un VARAM izstrādātās PA daudzuma mērīšanas rokasgrāmatas uzņēmējiem¹⁸ un mājsaimniecībām¹⁹.

Vienkāršotai izpratnei par to, kas ir mērīšanai attiecināmie dati, ir apkopota 2.attēlā.

¹⁷ Komisijas deleģētais lēmums (ES) 2019/1597 (2019. gada 3. maijs), ar ko attiecībā uz vienveidīgai PA līmeņu mērīšanai paredzētu vienotu metodiku un obligātām kvalitātes prasībām papildina Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2008/98/EK. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32019D1597>

¹⁸ Zaļā brīvība (2019). PA daudzuma mērīšanas rokasgrāmata UZŅĒMĒJĒM: Nacionālā metodika par PA daudzuma mērīšanu. <https://drive.google.com/open?id=1DvtjtFbe8vGY-18evuUEZ2KCI7Wjh0Yt>

¹⁹ Zaļā brīvība (2019). PA daudzuma mērīšanas rokasgrāmata MĀJSAIMNIECĪBĀM: Nacionālā metodika par PA daudzuma mērīšanu. https://drive.google.com/open?id=1rTjNc6_KxxOG-5bYC9BePqG91W9WLrkK

2.attēls. Kopējais radītais PA apjoms pārtikas piegādes ķēdes posmos (Biedrība “Zaļā brīvība”, 2019)

Ar zilu svītrotu līniju ir attēloti uzskaitāmie pārtikas zudumi un atkritumi, tai skaitā pārtikas neēdamās daļas, kā arī norādīti to apsaimniekošanas galamērķi, kas ir izkārtoti pēc ilgtspējīgas atkritumu apsaimniekošanas piramīdas principa – no galamērķiem ar mazāko resursu zudumu līdz galamērķiem, kur resursi tiek izšķērdēti visvairāk. Ar sarkanbrūnu punktētu līniju ir attēloti pārtikas pārpalikumi un to apsaimniekošanas galamērķi. 2.attēls parāda, ka mērīšanai nepieciešamos pamatdatus veido pārtikas atkritumu un pārtikas pārpalikumu daudzums pēc to apsaimniekošanas galamērķiem.

Pārtikas atkritumu daudzuma mērīšana ir svarīgs pārtikas atkritumu apsaimniekošanas posms, kas dod nozīmīgu informāciju par pārtikas atkritumu daudzumu katrā piegādes ķēdes posmā, un nozīmīga rīcība, kas ļauj konstatēt pārtikas atkritumu daudzumu un sekot līdzi tā mazināšanai. Pārtikas atkritumu daudzuma mērījumu dati tiks izmantoti divos līmeņos, tikai apkopotā veidā – valsts un Eiropas Savienības (ES) līmenī.

1.2.PA savākšana

Lielākais PA un pārpalikumu daudzums tiek savākts kopā ar nešķirotiem sadzīves atkritumiem. Tikai atsevišķās pašvaldībās atkritumu apsaimniekotāji pēc savas iniciatīvas veic PA un pārtikas pārpalikumu dalītu savākšanu no uzņēmumiem un iestādēm.

2018. gada nogalē atkritumu apsaimniekošanas uzņēmums²⁰ veica eksperimentu Rīgā, Čiekurkalna mikrorajonā, iesaistot iedzīvotājus pārtikas (bioloģisko atkritumu) šķirošanā, tos savācot speciālos maisos. Eksperimentā piedalījās 15 Čiekurkalna apkaimes mājāsaimniecības, kopumā savācot vairāk nekā 14 m³ jeb 1,2 tonnas virtuves atkritumu. Tas ir 11% no kopējā šo mājāsaimniecību radītā sadzīves atkritumu daudzuma. Citu valstu pieredze liecina, ka šādā veidā iespējams no sadzīves atkritumiem nošķirt 15 % bioloģisko atkritumu, bet, attīstoties iedzīvotāju pieredzei un šķirošanas iemaņām – līdz pat 30%. Eksperimenta rezultātā secināts, ka iedzīvotāji ir gatavi un labprāt atsaucas PA šķirošanai, ja tiek nodrošināta vieta un izvirzīti skaidri noteikumi, turklāt ļoti būtiska ir personiskā komunikācija.

Atkritumu savākšanas veids (jaukti, dalīti) lielā mērā nosaka atkritumu tālākās apstrādes un pārstrādes iespējas. Latvijā lielākā PA un pārpalikumu daļa pašreiz nonāk atkritumu poligonos kā nešķiroti atkritumi. Lai samazinātu PA daļu nešķirotu sadzīves atkritumu masā, lai to varētu izmantot kvalitatīva komposta vai biogāzes ieguvei, jānodrošina augsta PA dalītās vākšanas pieejamība iedzīvotājiem visās pašvaldībās.

Balstoties uz EK Deleģēto lēmumu 2019/1597, visās dalībvalstīs ir sagatavota metodika, pēc kuras arī Latvijā, sākot ar 2020. gadu, vienu reizi vismaz četros gados, tiks vākta un apkopota informācija par PA mērījumiem katrā pārtikas piegādes ķēdes posmā – primārajā ražošanā, pārstrādē un ražošanā, mazumtirdzniecībā un cita veida izplatīšanā, sabiedriskajā ēdināšanā un mājāsaimniecībās (PA potenciālie avoti).

2019. gadā Latvijas situācijai tika adaptēta ES metodika PA un pārpalikumu noteikšanai. Sagatavota "PA mērīšanas rokasgrāmata", kas ir pielāgota uzņēmumu un mājāsaimniecību vajadzībām. Rokasgrāmata paredzēta kā skaidrojošs materiāls, pēc kura Latvijā vienotā veidā tiks veikti PA un pārpalikumu apjomu mērījumi visos pārtikas piegādes ķēdes posmos.

Pēc PA un pārpalikumu mērījumiem tiks gūts pilnīgāks priekšstats par PA un pārtikas pārpalikumu apjomu un atbilstoši iegūtajiem rezultātiem tiks plānoti pasākumi turpmākam monitoringam un atbilstoši normatīvās bāzes izstrādei.

1.3.PA un pārpalikumu sagatavošana pārstrādei, pārstrāde un apglabāšana

PA un pārpalikumu apsaimniekošana veicama saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes regulu (EK) Nr.178/2002²¹, ar ko paredz pārtikas aprites tiesību aktu vispārīgus principus un prasības, izveido Eiropas Pārtikas nekaitīguma iestādi un paredz procedūras saistībā ar pārtikas nekaitīgumu.

Veselības aizsardzības noteikumi attiecībā uz dzīvnieku izcelsmes blakusproduktiem un atvasinātajiem produktiem, kā arī prasības kompostēšanas un biogāzes iekārtām, kas apstrādā dzīvnieku izcelsmes blakusproduktus, ir noteiktas

20 SIA "CleanR", 2018. Čiekurkalna apkaimes iedzīvotāji uzsāk šķirot PA. <https://cleanr.lv/lv/zinas/Ciekurkalna-apkaimes-iedzivotaji-uzsak-skirot-partikas-atkritumus.html>

21 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R0178-20190726&from=LV>

Dzīvnieku izcelsmes blakusproduktu regulā Nr. 1069/2009 un Regulā Nr. 142/2011²².

2016.gada pētījumā “Pārtikas atkritumu pārstrādes nosacījumu izstrāde to turpmākai pārstrādei, izmantojot biotehnoloģijas”²³ secināts, lai organiskos atkritumus varētu izmantot biogāzes stacijās un galvenokārt tādēļ, lai saražotās fermentācijas atliekas un komposts būtu izmantojams kā mēslošanas līdzeklis, nepieciešama šo atkritumu priekšapstrāde un drošības kontrole. Tradicionālās priekšapstrādes metodes ir smalcināšana un homogenizācija, nevēlamo piemaisījumu mehāniska atdalīšana un higienizācija.

Attīstoties daļītai PA apsaimniekošanas sistēmai, to pārstrāde ir iespējama, izmantojot un attīstot jau esošo pārstrādes infrastruktūru, kā arī, izveidojot infrastruktūru balstoties uz labākajiem pieejamiem paņēmieniem un saskaņā ar nosacījumiem un prasībām, ko reglamentē normatīvie akti.

Katra ES valsts var noteikt savas atļautās 3.kategorijas blakusproduktu pārstrādes tehnoloģijas un nacionālās metodes, taču šajā gadījumā iegūtais komposts vai fermentācijas atliekas ir realizējamas tikai vietējā tirgū un nav atļauta to tirdzniecība citās ES valstīs, pat ja potenciālā tirgus valstī ir atļautas tādas pašas 3.kategorijas blakusproduktu pārstrādes metodes. Līdz ar to, pirms pārstrādes metodes izvēle jāizvērtē iegūtā produkta tālākas realizācijas iespējas.

Nosakot atkritumu statusa izbeigšanās nosacījumus bioloģiskiem atkritumiem (to skaitā PA un pārpalikumiem), tiktu radīts pamats tādu reģenerācijas iekārtu attīstībai Latvijā, kuru saražotais gala produkts (piemēram, komposts) atbilstu noteiktiem kritērijiem un būtu pieprasīts tirgū. Nepieciešams noteikt kritērijus tāda materiāla iegūšanai, ko droši var izmantot tautsaimniecībā, lai nodrošinātu atkritumu apsaimniekošanas mērķu izpildi un radītu iespējas izmantot pārstrādāto materiālu.

Līdz šim valstī PA lielākoties kopējā nešķīroto atkritumu plūsmā vai arī daļīti savākti tiek nogādāti atkritumu poligonos apglabāšanai vai apglabāšanai biodegradācijas šūnās. Piemēram, poligonā “Getliņi” ir izvietota infrastruktūra bioloģisko atkritumu pārstrādei (bioreaktors, kompostēšanas laukums). Pilnveidojot bioloģisko atkritumu pārstrādes risinājumus, poligonā norisinās bioloģiski noārdāmo atkritumu anaerobās fermentācijas iekārtu būvniecība. Plānotā iekārtu neto pārstrādes jauda 100 tūkst. t/gadā. Iekārtās būs nodrošināta iespēja pārstrādāt gan mehāniski atšķīrotos, gan daļīti savāktos bioloģiskos atkritumus. Pārstrādes procesā radītā biogāze tiks savākta un novadīta utilizācija poligona energoblokā. Paredzamais iekārtu kalpošanas laiks ir 10 gadi no ekspluatācijas uzsākšanas.

Statistikas datu par apglabāto PA apjomu nav.

1.4. Latvijas iedzīvotāju viedoklis par PA mazināšanu

EK regulāri seko sabiedriskās domas attīstībai visās 27 dalībvalstīs un veic aptaujas, kas palīdz noskaidrot iedzīvotāju viedokļus, kas ir būtiski lēmumu pieņemšanai un īstenošanai par dažādiem rīcībpolitikas aspektiem. Eiropabarometr²⁴ (Eiropas Parlamenta veiktās viedokļu aptaujas, turpmāk - EB) aptaujās apkopotie iedzīvotāju viedokļi raksturo ES un Latvijas sabiedrības attieksmi, ar ko politikas veidotājiem ir jāreķinās, veicot pārmaiņas PA apsaimniekošanas un PA mazināšanas jomās.

²² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?qid=1597751450629&uri=CELEX:02011R0142-20200630>

²³ PA pārstrādes nosacījumu izstrāde to turpmākai pārstrādei, izmantojot biotehnoloģijas”, Biedrība “Latvijas Atkritumu saimniecības asociācija”, 2016. Pieejams: https://www.lvafa.gov.lv/faili/materiali/petijumi/2015/2015_382.pdf

²⁴ <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/lv/be-heard/eurobarometer>

Ar PA tematiku saistītos ES, tai skaitā Latvijas (LV) iedzīvotāju viedokļus, raksturo trīs EB aptaujas:

- EB 425: PA un derīguma termiņa marķējumi²⁵;
- EB 388: Eiropiešu attieksme pret atkritumu apsaimniekošanu un resursu efektivitāti²⁶;
- EB 2019 – Wave EB 91.3: Pārtikas drošība ES²⁷.

EB 425 (2015.gads) rāda iedzīvotāju attieksmi un izpratni par PAem:

- Latvijas iedzīvotāji, līdzīgi kā vidēji eiropieši uzskata, ka veikaliem un mazumtirgotājiem ir vislielākā loma PA mazināšanā (LV 64 % , ES 62 %), savukārt Eiropas iedzīvotāji kopumā vairāk nekā Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka patērētājiem ir vislielākā loma PA mazināšanā (76 % salīdzinājumā ar 61 %).
- Latvijas un Eiropas iedzīvotāji kopumā līdzīgi uzskata, ka PA rašanos mājās varētu mazināt labāka pirkumu un ēdienreizu plānošana (63 %). Taču Eiropas iedzīvotājiem vairāk nekā Latvijas iedzīvotājiem pārtikas pārpalikumu izlietošana nevis izmešana šķiet pieņemamāka (63 % salīdzinājuma ar 51 %).
- Saldētavas izmantošanu pārtikas ilgākai uzglabāšanai vairāk atzīst Eiropas nekā Latvijas iedzīvotāji (56 % salīdzinājuma ar 51 %).
- Eiropas iedzīvotāji vairāk nekā Latvijas iedzīvotāji vienmēr pievērš uzmanību “izlietot līdz” un “ieteicams līdz” datumiem (58 % salīdzinājuma ar 51 %).
- Latvijas iedzīvotāji mazāk nekā Eiropas iedzīvotāji kopumā zina “ieteicams līdz” nozīmi: lielākā Eiropas iedzīvotāju daļa (47 % salīdzinājumā ar 30 % LV) uzskata, ka, pārtikas produktu ar šo marķējumu drīkst lietot uzturā pēc norādītā datuma, bet tā kvalitāte varētu būt zemāka, taču lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka pēc šī datuma pārtikas produktu lietot nevajadzētu (42 % salīdzinājumā ar 24 % ES).
- Marķējuma “izlietot līdz” nozīmi Latvijas un Eiropas iedzīvotāji izprot līdzīgi – pēc šī datuma pārtikas produktu lietot nevajadzētu (51 % LV salīdzinājumā ar 40 % ES).
- Taču viedoklis par konkrētu produktu (makaronu) lietošanu pēc “ieteicams līdz” datuma Latvijas un Eiropas iedzīvotājiem ir vienāds – pēc šī datuma makaronus lietotu uzturā (69 % LV salīdzinājumā ar 70 % ES).
- Un pēc iepakojuma atvēršanas Latvijas un Eiropas iedzīvotāji šo produktu lietotu, ja iepakojums nav bojāts un produkts izskatās labi (60 % LV salīdzinājumā ar 59 % ES).

EB 388 (2013.gads)rāda iedzīvotāju attieksmi pret atkritumu apsaimniekošanu:

- Latvijas un Eiropas iedzīvotājiem uzskata, ka efektīva resursu izmantošana Eiropā kopumā ir svarīga (89 % LV salīdzinājumā ar 96 % ES), tā visvairāk ietekmētu dzīves kvalitāti valstī (82 % LV salīdzinājumā ar 86 % ES), un ekonomisko izaugsmi (80 % LV un ES).
- Bioloģiskos atkritumus vairāk šķiro Eiropas iedzīvotāji kopumā nekā Latvijas iedzīvotāji: virtuves atkritumus (74 % salīdzinājuma ar 49 %) un dārza atkritumus (57 % salīdzinājuma ar 52 %).
- Latvijas iedzīvotājus pārliecināt šķirot lielāko daļu no saviem atkritumiem vislabāk varētu vairāk un labākas otrreizējās pārstrādes un kompostēšanas

²⁵EK, 2015. Flash EB 425: PA un derīguma termiņa marķējumi.

²⁶EK, 2013. Flash EB 388: Eiropiešu attieksme pret atkritumu apsaimniekošanu un resursu efektivitāti.

²⁷ EK, 2019. EB 2019 – Wave EB 91.3: Pārtikas drošība ES.

iespējas dzīvesvietā (68 % salīdzinājumā ar 59 % ES), ērtāka sašķiroto atkritumu vākšana mājās (67 % salīdzinājumā ar 51 % ES) un apliecinājums, ka šie atkritumi patiešām tiek efektīvi otrreiz pārstrādāti (66 % salīdzinājumā ar 71 % ES).

EB 91.3. (2019.gads) rāda iedzīvotāju attieksmi par pārtikas drošību ES:

- Latvijas iedzīvotāji ir vairāk ieinteresēti pārtikas nekaitīguma jautājumos nekā eiropieši kopumā (57 % salīdzinājumā ar 41 %).
- Latvijas iedzīvotāju izvēli, iegādājoties pārtikas preces, visvairāk ietekmē produkta cena (63 %) un pārtikas nekaitīgums (59 %), taču eiropiešu izvēli visvairāk nosaka pārtikas izcelsme (53 %), produkta cena (51 %) un pārtikas nekaitīgums (50 %).

Latvijas iedzīvotāju interese par pārtikas nekaitīgumu var norādīt arī uz iedzīvotāju potenciālu sensitivitāti pret PA negatīvo ietekmi. Taču produkta cena kā pārtikas preču iegādes faktors var norādīt uz iedzīvotāju atvērtību dažādām ar zemāku cenu saistītām akcijām, piem., “divi par vienu cenu”, kas var radīt vairāk PA.

Pēc Latvijā darbojošās mazumtirdzniecības komersanta veiktas aptaujas noskaidrots, ka izmest atkritumos pārtikas produktus mēdz vairāk nekā divas trešdaļas jeb 67% Latvijas iedzīvotāju. Visbiežāk atkritumos nonāk piens un piena produkti (47%), maize un tās izstrādājumi (40%), kā arī dārzeņi, augļi, ogas un zaļumi (35%). Kā galvenais pārtikas izmešanas iemesls tiek minēts derīguma termiņš vai produkta sabojāšanās - tā norāda vairāk nekā puse jeb 55% aptaujāto. Tāpat vēlēšanos apēst kādu produktu neveicina tas, ka produkts ir ilgi stāvējis, atzīst 28% iedzīvotāju. Visbiežāk produktus, kam beidzies derīguma termiņš, izmet pilsētnieki, savukārt laukos dzīvojošie ar šādiem produktiem biežāk uzcieņā savus četrkājainos draugus.

20% jeb piektā daļa iedzīvotāju produktus izmet vismaz vienu reizi nedēļā, 5% no visiem aptaujātajiem to dara pat vairākas reizes nedēļā. Savukārt vēl 20% to dara vismaz reizi vai pāris reizi mēnesī.

Aptauja rāda, ka, salīdzinot ar ilgāk pastāvējušu ēdienu, daudz atbildīgāk iedzīvotāji izturas pret gatavošanas vai maltītes pārpalikumiem: lielākā daļa jeb 79% tos labprāt apēd nākamajā dienā, ceturtdaļa - izbaro mājdzīvniekiem, 15% izmanto cita veida maltīšu pagatavošanai, tikpat daudzi sasaldē un ēd vēlāk, kamēr 12% iedzīvotāju pārpalikušo ēdienu izmet atkritumos. Savukārt pārtikas produktus, kuriem beidzies derīguma termiņš, lielākais vairums jeb 65% aptaujāto izmet atkritumos; tikai trešdaļa šos produktus izbaro saviem mājdzīvniekiem un 13% izmanto citu ēdienu pagatavošanai²⁸.

²⁸ SIA "Rimi Latvia" un Pētījumu centrs SKDS, 2019. Aptauja par Latvijas iedzīvotāju pārtikas iegādes un efektīva patēriņa paradumiem. <https://nra.lv/ekonomika/latvija/296350-divas-tresdalas-latvijas-iedzivotaju-medz-izmest-partikas-produktus-atkritumos.htm>

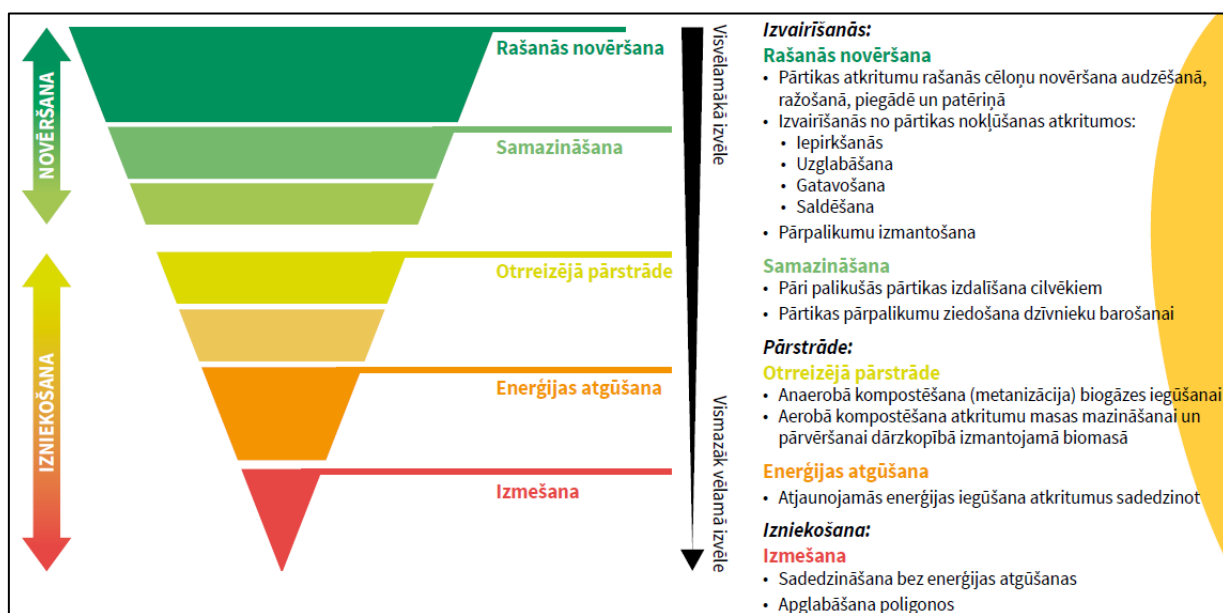
2. PA rašanās novēršanas priekšnosacījumi un pasākumu ieviešanas hierarhija

PA rašanās novēršanas veicināšanai būtiski ir vairāki priekšnosacījumi:

- 1) Atbilstošs tiesiskais regulējums;
- 2) Sabiedrības informēšana un izglītošana par pārtikas ziedošanas procesu un par atbildīgu pārtikas patēriņu;
- 3) Pārtikas banku attīstība, lai veicinātu ziedošanu un informācijas apmaiņu starp ieinteresētajām pusēm;
- 4) Finansējuma un citu līdzekļu mērķtiecīgāka izmantošana pārtikas ziedošanas un PA rašanās novēršanas jomā;
- 5) Koordinēta rīcība, kas vērsta uz visiem pārtikas piegādes ķēdes posmiem, slēdzot brīvprātīgus līgumus par PA samazināšanu, pārtikas ziedošanu un veicinot motivāciju, piešķirot īpašus apliecinājumus ievērojamākajiem labas prakses piemēriem pārtikas izšķērdēšanas novēršanā;
- 6) Programmā paredzēto pasākumu ieviešanas monitorings (ietekmes rādītāju uzraudzība).

Atkritumu apsaimniekošanas hierarhija ir iekļauta Direktīvā 2008/98/EK un ir attiecināma arī uz PA apsaimniekošanu. Saskaņā ar to bioloģisko atkritumu atdalīšana no sadzīves atkritumiem, pārstrādāšana to rašanās vietā vai savākšana dalīti, nesajaucot ar citiem atkritumu veidiem, Latvijā ir jāievieš, sākot no 2021.gada.

PA apsaimniekošanas hierarhijā (3.att.) ir trīs virzieni, kas attēlo PA apsaimniekošanas prioritāro secību: izvairīšanās no PA radīšanas, PA pārstrāde un PA izniekošana, kas ietver piecus līmeņus: rašanās novēršana, samazināšana, otrreizējā pārstrāde, enerģijas atgūšana un izmešana. Katrā no šiem līmeņiem ieviešami konkrēti PA mazināšanas pasākumi, kuru izvēle atbilstoši situācijai nosaka to, cik veiksmīgi tiks atgūti pārtikas piegādes ķēdē izmantotie resursi.

3.attēls. PA apsaimniekošanas hierarhija (Biedrība “Zaļā brīvība”, 2019)

3. PA rašanās vispārīgie iemesli un iespējas tos novērst

PA rašanos katrā pārtikas piegādes ķēdes posmā ietekmē dažādi iemesli, kas raksturo to, cik veiksmīgā mijiedarbībā ir pārtikas sistēmas elementi – vide, cilvēki, izejvielas, procesi, infrastruktūras, iestādes – un pārtikas piegādes ķēdes darbības.

PA rašanās vispārīgie iemesli:

- Primārās ražošanas (audzēšanas) posmā daļa no patēriņam derīgas pārtikas netiek novākta vai nogādāta pārstrādei vai ražošanai;
- Pārstrādes un ražošanas posmā daļa no patēriņam derīgas pārtikas tiek izmesta dažādu infrastruktūras vai rūpniecības menedžmenta problēmu dēļ. Šajos abos sektoros ES rodas 39 % PA;
- Transportēšanas posmā daļa no pārtikas sabojājas vai nenonāk tirdzniecībā, dažādu pārvadāšanas vai uzglabāšanas iekārtu un menedžmenta problēmu dēļ.
- Mazumtirdzniecības un citas izplatīšanas posmā daļa tiek izmesta, jo augļi un dārzeņi tiek izbrāķēti neatbilstošu vizuālu standartu dēļ, jo ir neprecīzi prognozējams pieprasījuma daudzums, neatbilstoša produktu izvietošana un iepakojums, pārtika netiek pārdota pirms derīguma termiņa beigām;
- Sabiedriskās ēdināšanas posmā daļa no pagatavotās pārtikas tiek izmesta pārprodukcijas dēļ, un šajā sektorā rodas 14 % PA;
- Mājsaimniecībās lielāko PA daļu – gandrīz pusi – rada pārtika, kas sabojājas, jo ir sagādāts vairāk nekā var izlietot;²⁹

ES Pārtikas zudumu un pārtikas izšķērdēšanas novēršanas platformas 2019.gada 12.decembrī izstrādātajos ieteikumos rīcībai pārtikas izšķērdēšanas novēršanas jomā uzskaitīti galvenie pasākumi indivīdiem (mājsaimniecībām), kā samazināt PA ikdienā (2.tab).

2.tabula

PA samazināšana ikdienā

Patēriņa vieta: mājas	
Pasākums	Pasākuma īstenošana un ieguvums
Plāno porcijas/maltītes	pagatavo tik, cik nepieciešams; tas palīdzēs ietaupīt pārtiku, naudu un laiku, parūpēties par klimatu un veselību
Izlieto pārpalikumus	tie var būt gardi; tas ļaus ietaupīt naudu, un internetā atrodamas daudz idejas un recepšu (piemēram, no nestandarta augļiem var pagatavot smūtijus/plātsmaizes; no savītušiem dārzeņiem var izvārīt zupu utt.)
Izmanto mazāka izmēra šķīvi, karoti un dakšu	liec ēdienu uz mazākiem šķīvjiem un izmanto mazākas karotes, nažus un dakšīņas, lai varētu uz šķīvja uzlikt tik, cik vari apēst
Esi ziņošs par termiņa marķējumu	zini, ar ko atšķiras marķējums “izlietot līdz” (informē par pārtikas nekaitīgumu) un “ieteicams līdz” (informē par pārtikas kvalitāti; izspried pats, vai pārtiku var lietot pēc šā termiņa beigām)
Sasaldē	vari saldēt daudz vairāk produktu, nekā varētu domāt, un tas nozīmē, ka tev var būt jau pagatavota

²⁹ FAO. 2019. *The State of Food and Agriculture 2019. Moving forward on food loss and waste reduction*. Rome. p.16.

	veselīga maltīte, ja nav laika (padoms – uzglabā atsevišķus pārtikas krājumus pa porcijām un attiecīgi tos marķē)
Pareizi uzglabā pārtiku	izlasi uzglabāšanas instrukcijas uz etiķetes, nodrošini temperatūras režīmu ledusskapī no 1 °C līdz 5 °C, bet saldētavā -18 °C, un esi lietas kursā par savu virtuves plauktu saturu
Pārbaudi produktu derīguma termiņus un izmanto rotācijas principu	svaigi nopirkto produktus liec aizmugurē, bet senāk iegādātos — ledusskapja/virtuves plaukta priekšpusē, tādējādi mazinot risku, ka produkta derīguma termiņš beigsies, pirms to paspēsi izlietot
Dalies ar pārtiku	dalies ar pārtikas produktu pārpalikumu ar saviem draugiem, kolēģiem vai kaimiņiem
Patēriņa vieta: tirdzniecības vieta	
Pasākums	Pasākuma īstenošana un ieguvums
Uzraksti sarakstu	pirms iepirkumu saraksta sagatavošanas pārbaudi pārtikas krājumus mājās; pērc tikai nepieciešamo un nepadodies kārdinājumam iegādāties veselus iepakojumus vai akcijas preces, lai ietaupītu naudu un izvairītos no pārtikas izšķērdēšanas
Neiepērcies, kad esi izsalcis, un dari to nesteidzoties	pretējā gadījumā vari pārnākt mājās ar lielākiem iepirkumiem, nekā nepieciešams
Pērc tikai nepieciešamo daudzumu	izvēlies pareiza lieluma porciju un pērc nefasētu pārtiku
Izvēlies nestandarta augļus un dārzeņus	skaties, vai nav atlaide vai cita akcija uz nestandarta augļiem un dārzeņiem, kas ir nevainojami ēšanas un uzturvērtības ziņā
Patēriņa vieta: Darbā/skolā/universitātē	
Pasākums	Pasākuma īstenošana un ieguvums
Izplati informāciju	ar kolēģiem dalies padomos, kā samazināt PA.
Paraduma maiņa ēdnīcā	paņem tikai tik, cik vari apēst, jautā mazākas porcijas
Biroja ledusskapja lietojums	neaizmirsti, ko esi ielicis ledusskapī, un izlieto produktu, pirms tas ir sabojājies
Ieskaties biroja augļu grozā	paņem nogatavojušos augli un apēd to brīvdienās
Patēriņa vieta: sabiedriskās ēdināšanas vieta	
Pasākums	Pasākuma īstenošana un ieguvums
Ņem mazāku šķīvi	bufetē ņem mazāku šķīvi, lai neuzliktu vairāk, nekā var apēst, vai paņem divus pirmos ēdienus, nevis pirmo ēdienu un pamatēdienu
Neapēsto ņem līdzī	ja nevari visu apēst, palūdz kastīti vai maisiņu (vai ņem līdzī savējo), lai paņemtu neapēsto maltīti un notiesātu to vēlāk
Nelolo nepamatotas iegribas	nevajag cerēt, ka varēsi apmierināt visas savas iegribas visas dienas garumā, jo tas var nozīmēt, ka kafejnīcas un restorāni vairāk izšķērdē pārtiku

4. Pasākumi un aktivitātes pārtikas Programmas īstenošanai

PA Programma ir viens no instrumentiem, lai palīdzētu sistēmiski īstenot pasākumus un sasniegt mērķus, kuri noteikti Direktīvā 2008/98/EK.

Atbildīgās un līdzatbildīgās institūcijas, finansējuma avotu un apjomu jautājumi, kā arī ieviešanas periods par turpmāk aprakstīto pasākumu un aktivitāšu pārtikas Programmas īstenošanai pieejams Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāna x nodaļas x tabulā.

Atkritumu apsaimniekošanas valsts plāna ieviešanas termiņš ir 2028. gads, bet tas var tikt pagarināts, ņemot vērā Eiropas savienības noteiktos mērķus PA samazināšanai.

1. pasākums. Pārtikas ziedošanas sistēmas pilnveidošana

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 178/2002 3. panta 8. punktu pārtikas ziedošanu uzskata par pārtikas laišanu tirgū, un uz to attiecas visi pārtikas aprites tiesību akti. Pārtikas ziedošana ne tikai palīdz cīņā pret pārtikas trūkumu, bet var būt arī efektīvs instruments to pārtikas pārpalikumu daudzuma mazināšanai, ko izmanto rūpnieciskām vajadzībām vai nosūta uz atkritumu apstrādi un visbeidzot – uz atkritumu poligonu. Pārtikas ziedošana var būt arī veids, kā mazināt vajadzību sniegt neatliekamo pārtikas palīdzību. Tomēr, lai gan pārtikas pārpalikumu pārdale kļūst aizvien izplatītāka un pārtikas ražotāji un mazumtirgotāji ir gatavi ziedot savus pārpalikumus pārtikas bankām un pārtikas pārdales organizācijām, joprojām tiek pārdalīta tikai neliela daļa no kopējiem uzturā derīgajiem pārtikas pārpalikumiem.

Pārtikas ziedošanu ietekmē un tā ir cieši saistīta ar citos pārtikas piegādes ķēdes posmos īstenotajiem pasākumiem. Ņemot vērā, ka pārtikas pārdalē ir iesaistītas dažādas nozares, daudzus ieteikumus, kā rīkoties šajā jomā, var atrast attiecīgajā horizontālo pasākumu sadaļā. Jāatzīmē, ka, ņemot vērā ieteikumu sarežģītību, visi ieteikumi rīcībai saistībā ar pārtikas ziedošanu ir jāīsteno ciešā sadarbībā ar dažādiem dalībniekiem, piemēram, valsts iestādēm, pārtikas pārdalīšanas organizācijām un citiem pārtikas piegādes ķēdes dalībniekiem. Svarīga ir pārtikas ziedošanas procedūru atvieglošana.

1.1. aktivitāte. Turpināt normatīvo aktu par pārtikas ziedošanas sistēmu pilnveidošana

Pastāvīgi jāpilnveido pārtikas produktu grupas un laikposms, kādā atļauts izplatīt pārtiku pēc minimālā derīguma termiņa “ieteicams līdz...” beigām ar noteikumu, ka pārtika ir nekaitīga, lai pārtika, kas ir droša lietošanai pārtikā, nebūtu nevajadzīgi izšķērdēta. Turklāt ir jāpaplašina to gala saņēmēju loks, kuriem var ziedot pārtiku un kuri var piedalīties pārtikas ziedojumu ķēdē.

Kā motivācijas instruments nepieciešams izvērtējums par iespējamu pievienotās vērtības nodokļa atvieglojumu ziedotai pārtikai pēc ieteicamā izlietošanas termiņa beigām.

1.2. aktivitāte. Pārtikas ziedošanas vadlīniju sagatavošana

EK 2017. gadā publicēja vispārīgas pamatnostādnes (2017/C 361/01) par pārtikas ziedošanu³⁰, ar kurām precizē pārtikas aprites tiesību aktu piemērošanu saistībā ar pārtikas ziedošanu. Turklāt ES pārtikas zudumu un PA platformas darba

³⁰ http://publications.europa.eu/resource/ellar/36e14356-b93f-11e7-a7f8-01aa75ed71a1.0013.03/DOC_1

rezultātā ir izveidota pārtikas ziedošanas apakšgrupa, kas publicē dokumentus, kuri atbalsta šo pamatnostādņu ieviešanu. Taču EK mudina dalībvalstis izstrādāt arī valstu vadlīnijas par pārtikas ziedošanu.

Vadlīniju mērķis būtu precizēt gan ES noteiktās prasības, gan valsts tiesību aktus, lai palīdzētu novērst šķēršļus pārtikas ziedošanas sistēmā un veicinātu to, ka visas ieinteresētās personas ievēro tiesību aktus saistībā ar pārtikas nekaitīgumu un kvalitāti, higiēnu, izsekojamību, patērētāju informēšanu par pārtiku, pienākumu sadali, nodokļu noteikumiem utt. Vadlīnijās jāprecizē pārtikas aprītē iesaistīto tirgus dalībnieku loma un pienākumi jomās, kurās piemēro valstu noteikumus, un jāsniedz labas prakses piemēri. Vadlīnijas papildināmas ar pārskata piemēru par pasākumiem līdzekļu devējiem, kas vienkāršā veidā izklāstīs darbību secību no sākotnējās vēlēšanās/idejas ziedot, izvēloties starpniekus ziedojuma sniegšanai un nodokļu atvieglojumu saņemšanai. Attiecībā uz starpniekiem ir jāformulē pārtikas nekaitīguma un kvalitātes sistēmas noteikumi vienkāršā veidā, ņemot vērā starpnieku darbību pārtikas ziedošanas ķēdē.

1.3.aktivitāte. Pārtikas banku efektivitātes izvērtējums (pētījums)

Ņemot vērā to, ka daudzās valstīs pārtikas bankas ir izrādījušās efektīvs modelis pārtikas ziedošanas sistēmas uzlabošanai, ir jāizpēta to pilnveides iespējas Latvijā. Nepieciešams veikt pētījumu par pārtikas banku esošajiem modeļiem un veidiem, kā pārtikas bankas darbojas ES dalībvalstīs, kā arī jāierosina optimāls pārtikas bankas modeļa priekšlikums atbilstoši Latvijas situācijai, ņemot vērā esošo infrastruktūru un tās pilnveides nepieciešamību.

1.4.aktivitāte. Pārtikas ziedošanas un PA rašanās novēršanas darbības pilnveidošana

Atbilstoši pieejamiem finanšu līdzekļiem tiek organizēti pasākumi, kuri vērsti uz pārtikas ziedošanas iespēju pilnveidi, kā arī pārtikas rašanās novēršanu. Līdzekļi izmantojami pētniecības nolūkos, infrastruktūras pilnveidei.

Lai pārtikas pārdales organizācijas varētu modernizēties, jo īpaši, lai risinātu loģistikas problēmas, pieaugot ziedotās pārtikas apjomiem, varētu izstrādāt fondus un/vai citus finanšu mehānismus (piemēram, nodokļu stimulus, finanšu atbalstu saimnieciskās darbības izmaksu segšanai).

Viens no galvenajiem pārtikas ziedošanas pamatiem ir labi funkcionējošas partnerības. Tādējādi pārtikas ziedošanā iesaistītajiem dažādajiem dalībniekiem galvenā uzmanība jāpievērš partnerību stiprināšanai no darbības un sadarbības viedokļa, izmantojot dažādus līdzekļus (piemēram, finanšu atbalsts, pieredzes apmaiņa un darbinieku iesaistīšana). Izšķiroša loma pārtikas ziedošanas sistēmu modernizācijā un jauninājumu ieviešanā varētu būt pašvaldībām, ņemot vērā to, ka tās ir pirmās, kas saskaras ar pārtikas ziedošanas jautājumu vietējā līmenī un praktiski iesaistās tās īstenošanā. Attiecīgā gadījumā var izmantot publiskās un privātās partnerības, lai veicinātu un palielinātu pārtikas ziedošanas efektivitāti un līdzdalību visā pārtikas sistēmā.

1.5.aktivitāte. Informatīvi pasākumi pārtikas ziedošanas un PA samazināšanas veicināšanai

Lai sabiedrību ieinteresētu par pārtikas ziedošanas veicināšanu un nabadzības novēršanu, ir nepieciešams veikt valsts mēroga informatīvu pasākumu, kura rezultātā rastos sociālā izpratne un iespēja pārdalīt pārtikas pārpalikumus trūcīgākajiem. Darbība galvenokārt ir vērsta uz pārtikas aprītē iesaistītajiem tirgus dalībniekiem,

ņemot vērā viņu izšķirošo lomu pārtikas ziedošanas sistēmā. Ņemot vērā pārtikas nozares uzņēmēju atšķirīgos uzņēmējdarbības apstākļus, kā arī viņu produktu daudzveidību, informatīvos pasākumos var izmantot dažādus kanālus un rīkus mērķu sasniegšanai.

Īpaši svarīgi sniegt ieguldījumu interaktīvā komunikācijā, iespējamo problēmu atklāšanā, kā arī rast konceptuālus risinājumus, lai stiprinātu pārtikas ziedošanas sistēmu ieviešanu.

Pārtikas ziedotājiem ieguvums no informatīviem pasākumiem izpaužas plānotajā pārtikas pārpalikumu realizācijā un ziedošanas organizēšanā pavadītā laika optimizācijā (piemēram, saīsinot laiku, kas tiek patērēts, meklējot starpniekus, kuri spēj saņemt ziedojumu). No otras puses, starpnieki starp ziedotāju un saņēmēju var rēķināties ar pastāvīga noteikta ziedotā pārtikas daudzuma pieplūdumu un tādējādi efektīvāk plānot tā sadali.

2. pasākums. PA rašanās novēršana

2.1.aktivitāte. Sadarbība ar nozaru asociācijām – nozaru vadlīniju sagatavošana

PA rašanās novēršanai

Saskaņā ar PA apsaimniekošanas hierarhiju prioritāte tiek piešķirta tieši PA rašanās novēršanai un tādējādi efektīvai pārtikas ražošanai, pārstrādei un uzglabāšanai ar minimālu pārpalikumu.

Nozaru vadlīniju sagatavošanā PA rašanās novēršanai izmantojami ES Pārtikas zudumu un pārtikas izšķērdēšanas novēršanas platformas 2019.gadā izstrādātie ieteikumi rīcībai pārtikas izšķērdēšanas novēršanas jomā.

Katrā pārtikas ražošanas, pārstrādes un izplatīšanas posmā ir vajadzīga atšķirīga pieeja, lai risinātu pārmērīgu pārtikas izšķērdēšanu. Tāpēc ir jānodrošina priekšnoteikumi, lai pārtika netiktu iznīcināta.

Saskaņā ar integrēto visaptverošo pieeju, kas nepieciešama, lai risinātu pārtikas izšķērdēšanas jautājumu, neapdraudot pārtikas nekaitīgumu, ES Pārtikas zudumu un pārtikas izšķērdēšanas novēršanas platforma ir noteikusi, kā jārikojas katrā pārtikas piegādes ķēdes posmā (tostarp pārtikas pārdales posmā), kurā iesaistās visi publiskā un privātā sektora galvenie dalībnieki.

Lai novērstu pārtikas izšķērdēšanu, galvenais ir rīkoties katrā pārtikas piegādes posmā (t. i., ražošanas, pārstrādes, izplatīšanas un patēriņa posmos), proti, katrā posmā ierobežot pārtikas pārpalikumu rašanos un, ja tie tomēr radušies, atgūt pārtikas pārpalikumus un nodrošināt vislietderīgāko pārtikas resursu izlietojumu saskaņā ar atkritumu rašanās novēršanas hierarhiju.

2.2.aktivitāte. Turpināt atbalstīt pārtikas tirdzniecības veicināšanu tieši no ražotājiem

Pārtikas ķēdē, kur pārtikas produkti nonāk no ražotājiem vai pārstrādātājiem, izplatītājiem, mazumtirgotājiem vai ēdināšanas uzņēmumiem, jo pārtikas apritē iesaistīto uzņēmēju skaits ir lielāks, jo pārtikas uzglabāšana, transportēšana un apstrāde, sabojāšanās vai bojāšanās iespējamība palielinās, padarot pārtiku nepiemērotu pārdošanai un tā veicinot kopējo PA apjoma pieaugumu.

Tāpēc nepieciešams veicināt pārtikas produktu pārdošanu tieši no ražotājiem. Šīs aktivitātes mērķis ir veicināt un palielināt tiešo saziņu starp ražotājiem un patērētājiem ar mērķi pārdot pārtiku tieši no ražotājiem patērētājiem. Tas saīsina pārtikas piegādes ķēdi un optimizē laiku, kas nepieciešams, lai pārtika nonāktu pie

patērētājiem. Saīsinot izplatīšanas ķēdi, mazāka ir iespēja sabojāt iepakojumu, kā rezultātā var tikt sabojāta pārtika.

Nepieciešams atbalstīt arī citas iniciatīvas, kas paredzētas vietējo produktu, mājražotāju popularizēšanai un pārdošanai vietējās teritorijās, lai saīsinātu un veicinātu īsāku izplatīšanas/mazumtirdzniecības ķēžu darbību, kā arī dotu iespēju veidot tiešus kontaktus starp vietējiem pārtikas ražotājiem un viesmīlības un tūrisma nozari. Kā piemērs minama tirdzniecība internetā, ielu tirdzniecība, iespēja iegādāties produktus mazos apjomos.

3. pasākums. Informētības palielināšana un patērētāju informēšana par PA rašanās novēršanu un samazināšanu

3.1.aktivitāte. Dialogs ar ražotājiem, pārstrādātājiem un tirgotājiem par PA rašanās samazināšanu. Atbalsts bezatlikumu tehnoloģiju ieviešanai.

Atbildība par PA rašanās novēršanu un samazināšanu ir sadalīta starp visām ieinteresētajām pusēm visos pārtikas piegādes ķēdes posmos. Būtu jāveicina sadarbība un dialogs starp pārtikas aprītē iesaistītajiem tirgus dalībniekiem, pārtikas aprītē iesaistīto uzņēmēju asociācijām, iepakojuma ražotājiem u.c., izmantojot brīvprātīgas vienošanās ar dažādām ieinteresētajām personām. Jāveicina labo praksi, kas vērsta uz preventīviem pasākumiem attiecībā uz PA rašanos un jāveicina pārtikas pārpalikumu pārdale (pārtikas ziedošana).

Galvenais mērķis, veidojot dialogus ar dažādām ieinteresētajām pusēm, ir uzlabot resursu un izejvielu izmantošanu, novēršot un samazinot PA rašanos visā pārtikas ķēdē, “no lauka līdz galdam”, izveidojot sistēmu, kas ļauj novērtēt sasniegumus attiecībā uz PA samazināšanu un nenovēršami radīto pārtikas pārpalikumu otrreizēju izmantošanu. Dialogu mērķis ir stiprināt sadarbību un veicināt informācijas apmaiņu starp ražotājiem, pārstrādātājiem, izplatītājiem, viesmīlības uzņēmumiem, tirgotājiem, lai izvairītos no pārtikas krājumu radīšanas nepietiekamas plānošanas dēļ un tādējādi līdz minimumam samazinātu PA, kas citādi būtu jāiznīcina nekaitīgā veidā, tādējādi radot papildu izmaksas ieinteresētajām personām.

3.2.aktivitāte. Labas prakses PA rašanās novēršanā popularizēšana un godināšana

Pēc tam, kad ar uzņēmējiem, kas iesaistīti pārtikas aprītē, ir samazinājuši PA, ir jāizstrādā kritēriji un jāizveido sistēma īpašu apstiprinājumu piešķiršanai par labas prakses piemēriem PA rašanās novēršanā, lai vēl vairāk motivētu ieinteresētās puses un veicinātu apņemšanos sasniegt mērķus attiecībā uz PA rašanās novēršanu un samazināšanu. Šiem kritērijiem būtu jābūt specifiskiem attiecībā uz primārajiem ražotājiem, ražotājiem, mazumtirdzniecības ķēdēm un viesmīlības uzņēmumiem utt.

3.3.aktivitāte. Izpratnes veidošanas informatīvie pasākumi, kas vērsti uz patērētājiem par PA rašanās novēršanu un samazināšanu

Lai sasniegtu optimālus rezultātus, pastāvīgi jāveicina patērētāju informētība. Izmantojot spēcīgus informatīvos pasākumus ir jānorāda, ka nevajadzīgi PA ir globāla problēma un ka pārtika ir dārga, un tās ražošanai ir nepieciešams patērēt daudzus resursus, kas ir neatgriezeniski zaudēti, kad pārtika tiek izšķērdēta. Pārtikas izšķērdēšanu mājāsaimniecībās var samazināt, mainot patēriņa un uzvedības modeļus. Informatīvajos pasākumos jo īpaši būtu jāvērs uzmanība jauniešiem, kuriem nepieciešams izaugt, domājot, ka pārtikas izšķērdēšana nav sociāli pieņemama rīcība. Ir svarīgi mudināt citas ieinteresētās puses pieņemt jaunus paradumus, piemēram,

plānotu iepirkšanos, pagatavot optimālo ēdiena daudzumu attiecībā pret cilvēku skaitu un izmantot šodienas maltītes pārpalikumus, lai pagatavotu nākamās dienas maltīti.

3.4.aktivitāte. Informatīvi pasākumi, kuru mērķauditorija ir patērētāji, kas ir saistīti ar pārtikas derīguma termiņu izpratni un pārtikas izšķērdēšanas samazināšanu

Pārtikas derīguma termiņš ir atzīmēts ar norādi “Ieteicams līdz...” un “Izlietot līdz...”. “Ieteicams līdz...” norāda pārtikas minimālā derīguma termiņa datumu, t. i., datumu, līdz kuram pārtikas produkts saglabā paredzēto kvalitāti, un šīs pārtikas patēriņš vēl ir iespējams noteiktu laiku pat pēc attiecīgā termiņa beigām. Pārtika ir jāpārbauda, un, ja tā tiek pareizi uzglabāta, nav redzamas pirmiepakoējuma bojājuma pazīmes vai bojāšanās pazīmes, to var lietot uzturā.” “Izlietot līdz...” apzīmē datumu, līdz kuram pārtika ir droša lietošanai pārtikā, un pēc šā datuma pārtiku vairs nedrīkst lietot.

Lai patērētāji varētu pareizi interpretēt fasētās pārtikas derīguma termiņu un lai labāk informētu par to, turpināt lietot pārtiku pēc “Ieteicams līdz...” derīguma termiņa beigām, vai nu izmantojot tiešu patēriņu, vai veicot pārtikas apstrādi, piemēram, augļos, sulās, kēksos u. c., tādējādi samazinot pārtikas izšķērdēšanas apjomu, būtu jāveic informatīvi pasākumi, lai parādītu atšķirības pārtikas marķējumā, kas norādīts pārtikas produkta derīguma termiņa beigu datumā, un iespēju, ka pēc tam, kad pārtikas produkts ir bijis visizdevīgākais, varētu tikt patērēts.

3.5.aktivitāte. Izglītošanas pasākumi izglītības iestādēs par pārtikas izšķērdēšanas novēršanas jautājumu

Pirmsskolas, pamatizglītības un vidējās izglītības programmās jāiekļauj jautājumi par ilgtspējīgas kopienas attīstības nozīmi un jo īpaši par to, cik svarīgi ir samazināt un novērst PA rašanos.

3.6.aktivitāte. Sabiedrības izglītošana, veicinot atbildīgu pārtikas patēriņu.

Latvijā NVO ir veikušas atsevišķus projektus par atbildīgu pārtikas patēriņa īstenošanu, pieejami dažādi materiāli par tēmu “Gudrā iepirkšanās”, tomēr ir nepieciešams šo tēmu aktualizēt nepārtraukti, jo izglītota sabiedrība daudz atbildīgāki izturēsies pret pārtiku un tās patēriņu. Lai arī izglītošanas pasākumi par atkritumu rašanās novēršanu, t.sk., pārtikas atkritumu rašanās novēršanu ir iekļauti skolu programmās un pat izglītības iestādēs īstenoti projekti ar konkrētu mērķi – būt atbildīgiem pārtikas patērētājiem, šādi izglītošanas informatīvie pasākumi ir nepieciešami arī sabiedrības daļai, kura ikdienā vairs nesaskarās ar izglītības iestādēm.

3.7.aktivitāte. Sabiedrības izglītošana, veicinot pārtikas ziedošanu.

Pārtikas ziedošanas sistēmā ir nepieciešams informēt esošās un potenciālās jaunas ieinteresētās personas (mērķgrupas) pārtikas ziedošanas ķēdē par izmaiņām normatīvajos aktos. Labdarības organizācijām, kas nodarbojas ar pārtikas atbalsta sniegšanu dažādām nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām, ir būtiska loma arī pārtikas atlikumu samazināšanā. Šāda veida ziedojumi ļauj palielināt un dažādot sniegtā atbalsta apjomu.

Sistēmas dalībnieku pienākumi jāizklāsta skaidri un saprotami, jāuzsver pārtikas ziedošanas priekšrocības salīdzinājumā ar citiem veidiem, kā atbrīvoties no pārtikas. Sabiedrībai un ziedotājiem jābūt ērti pieejamai informācijas apmaiņas vietai, lai būtu zināms, kur saņemt ziedoto pārtiku, kā arī, kur to var ziedot.

Ieinteresētās personas jābrīdina, ka pārtikas pārpalikuma pārdale, kas rodas no pārtikas, ir nepiemērota laišana tirgū kvalitātes, iepakojšanas, marķēšanas, masas vai citu līdzīgu iemeslu dēļ, bet tas neietekmē pārtikas nekaitīgumu, samazina pārtikas daudzumu, no kura iespējami varētu atbrīvoties kā atkritumiem un pārtiku drošā veidā izplata tiem, kam tā ir vajadzīga. Pārtikas pārpalikumu ziedošana ir atļauta tikai fasētai pārtikai, kurai ir beidzies minimālais derīguma termiņš "ieteicams līdz...", un kura atbilst noteiktajām vispārējām nekaitīguma prasībām, kā arī ziedotājs un saņēmējs nodrošina ziedošanai paredzētās pārtikas izsekojamību un uzglabāšanu atbilstoši marķējumā norādītajām prasībām. Izglītošanas pasākumiem jābūt pielāgotiem un paredzētiem dažādiem pārtikas ķēdes posmu dalībniekiem un tematiski pielāgotiem noteiktas mērķgrupas interesēm.

4. pasākums. PA daudzuma mērījumi un monitorings

4.1.aktivitāte. PA gada apjoma mērīšana

Atbildīga PA daudzuma mērīšana ir sistēmiska datu vākšana par PA daudzumu katrā pārtikas piegādes ķēdes posmā, izvēloties šī posma specifiskai atbilstošāko datu vākšanas instrumentu, godprātīgi pierakstot datus un tos regulāri iesniedzot atbildīgajai iestādei.

PA daudzuma mērīšana ir svarīgs PA apsaimniekošanas posms, kas dod nozīmīgu informāciju par PA daudzumu katrā piegādes ķēdes posmā, un nozīmīga rīcība, kas ļauj konstatēt PA daudzumu un sekot līdzi tā mazināšanai.

Balstoties uz EK Deleģēto lēmumu (ES) 2019/1597 (2019. gada 3. maijs), ar ko, attiecībā uz vienveidīgai PA un pārpalikumu līmeņu mērīšanai paredzētu vienotu metodiku un obligātām kvalitātes prasībām, papildina Direktīvu 2008/98/EK, visās ES dalībvalstīs ir sagatavota metodika, pēc kuras arī Latvijā vienu reizi vismaz četros gados, tiks veikti mērījumi PA un pārpalikumu apjomu noteikšanai katrā pārtikas piegādes ķēdes posmā.

5. pasākums. Atbalsts pētniecībai un inovācijām, kas vērstas uz PA rašanās samazināšanu

5.1.aktivitāte. Atbalsta sniegšana projektiem, kas veicina PA rašanās novēršanu un samazināšanu. Atbalsts bezatlikumu tehnoloģiju ieviešanai.

Ir jāstimulē pārtikas nozares un zinātnisko un pētniecisko institūciju sadarbība, ieguldot jaunās ražošanas, pārstrādes, transportēšanas, uzglabāšanas, jaunu iepakojuma materiālu un citās tehnoloģijās, lai iegūtu jaunus kvalitatīvus risinājumus, kas veicinās PA rašanās samazināšanu.

Pārtikas atkritumu rašanās novēršanas pasākumu un aktivitāšu apkopojums

Nr. p.k.	Pasākums	Atbildīgā iestāde	Līdzatbildīgās iestādes	Finansējums	Termiņš
1.	pasākums. Pārtikas ziedošanas sistēmas pilnveidošana			Esošā budžeta ietvaros un piesaistot papildus finansēšanas avotus	2028.g.
1.1.	aktivitāte. Turpināt normatīvo aktu par pārtikas ziedošanas sistēmu pilnveidošanu	ZM	VM, FM, LB		2028.g.
1.2.	aktivitāte. Pārtikas ziedošanas vadlīniju sagatavošana	ZM	IZM, VARAM, VM, FM, LM		2028.g.
1.3.	aktivitāte. Pārtikas banku efektivitātes izvērtējums (pētījums)	LM	VARAM, ZM		2028.g.
1.4.	aktivitāte. Pārtikas ziedošanas un PA rašanās novēršanas darbības pilnveidošana	LM, VARAM	ZM		2028.g.
1.5.	aktivitāte. Informatīvie pasākumi pārtikas ziedošanas un PA samazināšanas veicināšanai.	LM, VARAM	ZM, Pašvaldības		2028.g.
2.	pasākums. PA rašanās novēršana				2028.g.
2.1.	aktivitāte. Sadarbība ar nozaru asociācijām – nozaru vadlīniju sagatavošana PA rašanās novēršanai	VARAM	ZM		2028.g.
2.2.	aktivitāte. Turpināt atbalstīt pārtikas tirdzniecības veicināšanu tieši no ražotājiem	ZM	VARAM, LM, EM, Pašvaldības		2028.g.
3.	pasākums. Informētības palielināšana un patērētāju informēšana par PA rašanās novēršanu un samazināšanu				2028.g.
3.1.	aktivitāte. Dialogs ar ražotājiem, pārstrādātājiem un tirgotājiem par PA rašanās samazināšanu. Atbalsts bezatlikumu tehnoloģiju ieviešanai.	ZM	VARAM, EM, FM, LM, Pašvaldības		2028.g.
3.2.	aktivitāte. Labas prakses PA rašanās novēršanā popularizēšana un godināšana	VARAM	ZM, Pašvaldības		2028.g.
3.3.	aktivitāte. Izpratnes veidošanas informatīvie pasākumi, kas vērsti uz patērētājiem par PA rašanās	IZM	ZM, VARAM, Pašvaldības		2028.g.

	novēršanu un samazināšanu				
3.4.	aktivitāte. Informatīvi pasākumi, kuru mērķauditorija ir patērētāji, kas ir saistīti ar pārtikas derīguma termiņu izpratni un pārtikas izšķērdēšanas samazināšanu	ZM	VARAM		2028.g.
3.5.	aktivitāte. Izglītošanas pasākumi izglītības iestādēs par pārtikas izšķērdēšanas novēršanas jautājumu	IZM	VARAM, LM, ZM, Pašvaldības		2028.g.
3.6.	aktivitāte. Sabiedrības izglītošana, veicinot atbildīgu pārtikas patēriņu.	VM	IZM, VARAM, LM, ZM		2028.g.
3.7.	Sabiedrības izglītošana, veicinot pārtikas ziedošanu.	ZM	IZM, VARAM, LM, VM		2028.g.
4.	pasākums. PA daudzuma mērījumi un monitorings				2028.g.
4.1.	aktivitāte. PA gada apjoma mērīšana	VARAM			2028.g.
5.	pasākums. Atbalsts pētniecībai un inovācijām, kas vērstas uz PA rašanās samazināšanu				2028.g.
5.1.	aktivitāte. Atbalsta sniegšana projektiem, kas veicina PA rašanās novēršanu un samazināšanu. Atbalsts bezatlikumu tehnoloģiju ieviešanai.	EM	VARAM, ZM		2028.g.